

HALK DİLİNDE UŞAK'TA BİTKİ ADLARI VE SAĞLIK DEYİŞLERİ

*Cemil GÜLSEREN**

ÖZET

Uşak, bitki çeşitliliği yönünden dikkati çekecek ölçüde zenginlik göstermektedir. Bununla beraber Uşak halkı onları gerektiğinde “em” yapmış, yerine göre de yem yapmış. Yemek pişirmiş, yemek yanında salata olarak kullanmış...

Kısaca Uşak'ta bitkilerle insanlar -olması gerektiği gibi- iç içeler. Bu çeşitliliğin miktarını bir nebze tespit için bu sözlük hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bitki adları, şifalı bitki, insan topluluğu

ABSTRACT

This study surveyed the names of plants especially the use of plants for medical purposes in the region of Uşak. There are thousand kinds of plants grown in Anatolian peninsula. In most cases, different name are used for the same plant in different regions. It is hoped that this study would contribute to studies dealing with plants that are used for medical purposes.

Keywords: Names of plants, healing plants, the common people

GİRİŞ

Bitkilerle doğal tedaviye olan ilgin yatılı olarak okuduğum yıllara rastlar. (Tokat Öğretmen Lisesi) Yatılı okulun kısıtlı şartlarında rahatsızlıklarımızda aspirin ve benzeri ilaçlarla yetinmek durumundaydık. Müzminleşen bir rahatsızlığımda kuşburnu ile kendimi tedavi etmişim. Böylece bitkilere karşı bende özel bir ilgi oluştu. Yüzyıllardır Anadolu'da bitkilerin gıda dışında tedavide de kullanıldığını biliyoruz. Neyin neye yaradığı geleneksel yollarla dilden dile, nesilden nesile aktarılmıştır. Tecrübe, deneme, sınama biçimlerinde oluşan birikim yarı bilinçli, yarı bilinçsiz de olsa günümüze ulaşmıştır.

Anadolu'da bilinen; ekilen, dikilen, toplanan, yenilen, değerlendirilen binlerce bitkiden söz edilebilir. Bu bakımdan Anadolu çok zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Ancak botanik kitaplarında yazılı olan bitki adları ile halkın verdiği, kullandığı adlar farklılık göstermektedir. Her yöre kendine göre bir adlandırma yapmıştır.

* Yard.Doç.Dr., AKÜ Uşak Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi

Biz bu konuda UŞAK yöresinin bitki adları üzerinde bir derleme yapmak istedik. Bu alanda çalışanlara, katkısı olur ümidindeyiz. Halk hekimliği, folklorun en önemli ve üzerinde en çok durulan alanlarından biridir. Bu bakımdan, bitkiler üzerinde bu incelemeyi sürdürürken sağlık deyişlerini de göz ardı edemezdik. Bu iki konuyu ayırt etmeden birlikte düşünmeyi uygun gördük.

Özellikle sağlık deyişlerinin tespitinde, mahallinde yapılan araştırmalar dışında Derleme Sözlüğü'ndeki Uşak'ta söylenen sağlık deyişlerinin tamamını tarayıp, tespit ettik.

Böylece konuyla ilgili olanlara bir bütünlük içinde “Uşak Bitki Adları ve Halk Sağlığı Deyişleri”ni alfabetik olarak sunmaya gayret ettik. Bu sözlükte madde başlarının etimolojik incelemesine yer verilmemiştir. Bunun ayrı bir çalışma konusu olabileceği görüşündeyiz.

SÖZLÜK

-A-

abazombalak: Şişman, hareketsiz ve yeteneksiz kişi

acı güneyik: Hindiba, (yenilebilir ot)

acımık: Pelemir. Eş anl: belemir, acımığ. Tohumlarından yağ elde edilir, lezzet için tohumunu ekmek ununa karıştırılır.

ağulanmak: Zehirlenmek.

akak: Daima akan çıban.

akarca: Kemik veremi.

akbaş otu: Bir yıllık ve otsu bir bitkidir. Boyar madde olarak kullanılır.

akma: Sarı çamların soyulmuş kısımlarından kendiliğinden çıkan, yapışkan, acımsı bir madde olduğundan bal ve leblebi ile karışımının aç karnına midedeki acı suyu aldığı inanılır.

alazlama: Yüzde ve vücutta çıkan çıbanlar, kızartılar.

algin: Renksiz, cılız, zayıf, hastalıklı, yılgin.

amaliyat: Ameliyat.

apılak: Tombul, gürbüz.

apıldamak: Sendelemek.

ârı: Ağrı.

arık: Zayıf, cılız, sıska.

aşaş: Haşhaş

aydeş: Zayıf, cılız.

ayıkulağı: Eş Anl: Karağan. Çok yıllık, sarı çiçekli ve çalı görünüşünde bir bitki.

ayvadana: Eş Anl: Yavşanotu, civanperçemi. Yaban nanesi

yaprağına benzer yapraklı, sarı acı çiçekli bir yabani ot. (Mide rahatsızlığında ve şekerde kaynatılarak suyu içilir.)

azat: Kendi haline bırakılmış büyük ağaç.

-B-

badılcın: patlıcın

bad-ı saba: Eş Anl: Akşam sefası. Bir tür saksı çiçeği. Gramafona benzeyen karanlıkta kapanan ışıpta açan bir çiçek.

badırık: Çaltı ağaçları ve çalı kenarlarında çıkan uzun, kalın yapraklı, suyunun insan elini kabarttığı bir bitki.

bağala: Eş Anl: Bağa, Beşdamar otu. yedi damar otu. Yılandili, siğil otu. Yaprakları et dolması sarmakta kullanılır.

balambirt: Palamut

ballıbaba: Çiçekleri beyaz, kırmızı veya mor renklidir. Eş Anl: Ballık otu. Topraküstü kısımları kabızlıkta ve kuvvet verici olarak kullanılır.

bardacık: taze incir.

bathcın: patlıcın

bellengiç aâcı: Menengiç.

bertik: İncinme, burkulma.

beylerce: Üzüm çeşidi.

bezeli: Gürbüz, iri, besili.

bezeme: Vücudun her yerini saran, kaşıntı yapan, kızartılarla beliren bir deri hastalığı.

bıçılğan: Meme uçlarında, çocukların ayaklarında, hayvanların ayak parmaklarında ter, pislik, çamur sebebiyle çıkan sulu yara.
bılk bılk etmek: İltihap dolmak, çürümek.

bıngılda-: Zonklamak.

bırçak: Burçak. Yem bitkisi olarak yetiştirilir.

bici bici: madımak.

bicik: Meme, meme başı.

bilinmez dert: Kanser.

bişik: Pişik

bodurmahmut otu: Kısa mahmut otu. İştah açıcı karın ağrısı, mide bulantısını gidericidir. Grip hastalıklarında çayı içilerek kullanılır. Güve için tütsü yapılır.

boş havla otu: Nefes darlığı için çayı yapılır.

börülce: Böğrülce, ince, uzun fasülye.

bûdey, bûday: Buğday.

buldey: Buğday.

bun: Sıkıntı.

burç: Eş Anl: Ökse otu. Kışın yapraklarını dökmeyen yarı asalak bir bitkidir. Yaprak ve dalları tedavide kullanılır.

buydumcuk: Üşütme.

buymak: Çok üşümek.

büber: Biber.

bülük: Küçük erkek çocukların cinsiyet organı.

-C-

canavar otu: Eş Anl: Baklakıran. Asalak bitkilerdendir. Bostan bozan, bağbozan olarak da bilinir.

cıdav: Ezik, çürük.

cırık: Büyümemiş, gelişmemiş.

cırtlangıç, cırtlangaç: Eş Anl: Eşek hıyarı. Özellikle sinüzitte patlatılarak çekirdekleri çıkarılıp sıvısı buruna damlatılan bitki.

cıvgın: Ağaçların yeni verdikleri sürgün, filiz.

cilit: cilt, vücudun yüzeyi.

cögürdük: Eş Anl: Çördük. Çöğür, çögürdük, çövdürdük yaprakları ve çiçeklerin dalları turşulara koku ve lezzet vermek için kullanılır. Kökleri çöven adıyla tanınır ve helvaya koku ve gevreklik vermek için kullanılır.

curuş: Ufak tefek, gelişmemiş.

-Ç-

çakıldak: Patlıcan kurusu.

çakma: Deri hastalığı, yara, çıban.

çalık: Kötürüm, inmeli, sakat.

çaltı: Dikenli bir bitki, katarak hastalığı veya göz ağrılarında tohumu kaynatılarak göze damlatılır.

çam kekiği: Nefes darlığı ve iç hastalıklarında kaynatılarak içilir.

çamakması: Eş Anl: soymuk, yalama, yalamık, sıyırmuk. Çam türlerinin gövdelerinin dış kabuğu soyulduktan sonra elde edilen kısım. Kuvvet verici olarak emilir ve çiğnenir. Mide ülserine iyi gelir.

çatlak: Kafadan çatlak.

çay otu: Eş Anl: Ot çayı, Yayla çayı. Ada çayı, dağ çayı. Kokulu ve çalı görünüşünde bitkilerdir. Çay gibi hazırlanır ve içilir.

çımkışmak: Uyuşmak, ürpermek.

çimkiştirmek: yara olgunlaşırken çevresinin acıyla kaşınması.
çitlik: Çitlembik, Çitlenbik. Bazı yörelerde Menengiç meyvelerine de çitlembik adı verilmektedir.
çiçek: Lahana.
çimmek: Yıkınmak.
Çobanyastığı: Pişik geveni. Çok yıllık dağ bitkisi.
çokak: Meşe kökü.
çoruklamak: Doğurmak.
çovan: Eş Anl: Çöven, çoğan, çögen, çögür. Köklerin su ile kaynatılması ile elde edilen hûlasa. Köpük helvanın yapımında kullanılır. Pancara benzer bitki.
çögür: Çördük. Eş Anl:Çöyür otu, çordik. Kuvvetli, kokulu bitki. Helva yapımında kullanılır. Yaprakları ve çiçekli dalları turşulara koku ve lezzet için kullanılır.

-D-

dabalamak: Hastalık sonrası yeni yürümeye başlarken sallanarak yürümek.
dalak kıyma: Dalak şişmesi ile karında oluşan ağrı, sancı .
dana burnu: Parmakta çıkan bir çeşit çıban, yara.
dana yağırı: Çamın gövdesindeki kabuk aralarında gül kurusu rengine benzer, damla donmuş gibi yapışkan bir sıvıdır. Mide ve bağırsak yaraları ile çıban türü iltihaplara yararlıdır.
dav ılfarı: Ülfar, bodur süsen, sarı süsen. Sarı dağ gülü.
dedesakalı: Düz, ince, uzun, yeşil yapraklı bitkidir; yenilebilir.

demir bıtırağı: Eş Anl: Çarık diken, demir diken, çoban çökerten. Deve çökerten demirliyen meyveleri boynuz biçiminde dikenlidir.
deve gülü: Eş Anl: Hatmi. Tüylü, beyaz, sarı veya kırmızı çiçekli bitkidir.
deve tabanı: Eş Anl: Ebegümeçi-çakmuz- domuz ağırşığı- nilüfer, kabalak.
dişemek: Diş çıkarmaya başlamak, süt dişleri asılları ile değişmek.
domat: Domates
döğün otu (döven): Dövülerek ayak ve bacaklardaki hastalıklı bölgeye sarılır. Kabarcık halinde iltihabı toplar ve dağıtır.
döngel: Eş Anl: Döngal, ezgil, gelinboğan. Olgun meyveleri yenir. Aşılı döngelin meyvelerine “muşmula” büyük meyveli bir kültür çeşidinin meyvesine de “beşbiyık” adı verilir.
duma, dumağı, duma tutmak: Öksürük (ol). nezle, grip (ol). Bronşit (ol).
Dübeşeçe: Eş Anl: Papatya: Mide ve boğaz ağrısı yanında idrar söktürür antiseptik özelliği vardır.
düğlek: Kavun.
düğölmek: Yenilen yemeğin hazmedilmeden midede kalması.
düvelek otu, karga düleği (karga düvleği): Eşek hıyarı.

-E-

ekşi kulak: Eş Anl: Ekşice, kuzu kulağı, ekşilik, ekşimik, ekşimcik, ekşi ot, ekşincik.
elmacık otu:Eş Anl: Domuz elması. Domuz ağırşığı, domuz turpu. Yumruları zehirli bileşikler taşır.

engi: Ağız içinde, diş etinde ve özellikle üst damakta oluşan kabarıklık ve şişme.

Eşi çıkmak: Ani hareketlenme veya ağır kaldırma sonucu göbek bölgesinde meydana gelen şiddetli karın ağrısı. Bilen kişiler o bölgeyi ovalamak ve göbeği burmak yöntemiyle yerine getirebilmekte.

eşek marulu: Eş Anl: Eşek gevreği, kuzu kürkü, süt otu. Soluk sarı çiçekli, sütlü ve otsu bir bitkidir. Sebze olarak da kullanılır.

eşi badılcın: Domates.

evin: Tane, tohum.

ezi: Şeytan turnağı.

-F-

fannamak, fanlamak Gürültü yada üşütmekten dolayı baş yada kulağı uğuldamak.

Fasıl: Fiğ. (Burçağın bir çeşidi) Yem bitkisi olarak yetiştirilir.

Fasille: Fasulye.

Fatma gül: Öksürükte çayı içilir.

Feldiremek: Zayıflık yada hastalık nedeniyle ürperip titremek.

Ferimek: Kuvvet ve kudretten düşmek.

feslikan, fesleğen: Eş Anl: Reyhan. Beyaz veya pembe çiçekli kuvvetli kokulu bir yıllık bitkidir. Baharat olarak da kullanılır.

fişkırık: Ağaçların yanından çıkar.

fişgil: Ufak çibanaşısı.

fişne: Vişne.

fortakal: Portakal.

furma: Hurma.

-G-

gabağaç: Meşenin kalın ve yıllanmış olan türü.

gangıldak: Çok zayıf insan ya da hayvan.

gavit: Gavurganın sürtülmüş un hali.

gazık: Bodur, ucu sivri ağaç.

gelincik: Yeşil tomurcuk halindeyken soğanla kavrulur, yemeği yapılır.

gemeş: Ön dişleri olmayan kimse.

gerdime otu: Acımsı ama lezzetli bir tadı olan, maydanoza benzeyen, bir çeşit ot. Yemeği yapılıp şifalı olduğuna inanılır.

gıcı gıcı: Dere kenarlarında yetişen bir ot. Diğer adı dibadadır.

gıran: öldürücü salgın hastalık.

gızıl: Kızıl meşe ağacı.

gidişgen otu: "Isırgan"

Kaynatılmışının içilmesiyle kabızlık, şeker, basur, bağırsak enfeksiyonları, cilt problemleri, eklem ağrıları ve saç bakımında etkilidir. Kansere de iyi geldiğine inanılır.

gozak: Haşhaş başağı, çam meyvesi.

göce: Eldeğirmeninde kırılmış yemlik tahıl.

göğer: Darı, bostan, fasulye soğanı.

gubaşça: Karın ağrısına iyi gelen bir ot.

guguk: Baharda çıkan, otsu, yayvan yapraklı, çiçek kısmının içi sarı, soğanlı bir bitkidir.

gulunç: Vücudun her tarafının tutulması.

gurdeşeni, gurt eşeni: Kurdeşen sıcağın soğuğa çıkan insanın cildinde kaşıntıyla beliren kabarcıklar. Allerjik deri hastalığı.

guzugulağı: guzugulağı, 5 cm kadar boyunda, ince yapraklı bir bitki türüdür. Hafif ekşimsi bir tadı vardır. Yemeği yapılır.

gündöndü: Ayçiçeği.

güren: Kızılçık.

-H-

hak: Dil üstü veya kenarında sivilceye benzeyen acı veren rahatsızlık."Dilinde hak çıktı"veya "Hak bitti" diye tanımlanır.

haşş: Haşhaş:

haşheş: Haşhaş.

hilt olmak: Yorgunluktan bitkin olmak.

hışır: Olgunlaşmamış kavun, hışır kelek.

hobu: Kışlık askı kavunu.

höççeten gitmek: Kalp krizinden veya aniden ölmek.

-İ-

ıkış olmak: Çok yemekten hazımsızlık çekmek.

ıkış: ağır canlı, vurdumduymaz.

ıkışmak: Ayakları tutulmak, hareket edememek.

ımyzgamak: Uyuyakalmak, kestirmek, içi geçmek.

ırâtsiz: Rahatsız.

ırazda: Bir tür üzüm.

ısrırgan, ıstırgan: Isıtrırgan ; bkz. gidişgenç.

İsmınâ ~ isminak: İspanak

ışıklı: Üzüm çeşidi.

-İ-

îde:İğde.

ilabada: Eş Anl: Lâbada, efelek, evelek. Yaprakları pazarda satılır ve sebze olarak kullanılır. Yaprakları ile yapılan et dolmasına "efelek" dolması denir.

ilâna: Lahana.

ilancık: Vücudun birkaç yerinde meydana gelen şişmeye bağlı ağrılarıdır. Ocak diye tabir edilen kişilerin halk dilinde tutması ile yani ovalamasıyla geçer.

ilihana: Lahana.

imiği akmak: başın çok şiddetli ağrması

imik: Beyin.

inek memesi: beyaz, iri taneli bir üzüm çeşidi.

inme: Kısmi felç, nûzul.

isorik: Siğil.

istifâ: İstifrâ.

itdirseği: Göz kapağında çıkan sivilce, arpacık.

-K-

kakavanta: İri insan, akli ermez adam.

kanlı kadife: Bahçe çiçeği, kalın, koyu yeşil yapraklı, kalın vişne çürüğü renginde çiçekleri var. Horoz ibiği de denir.

kanyaşı: sulu yerde yetişir, uzun olur.

kaplama otu: İri yapraklı, dalak kıyma hastalığında dövülür iyice ezilir ve ağırlı bölgeye serilir.

kaplama: Midedeki şişkinlik.

kara yonca: İç hastalıkları iltihaplanmalarında çayı içilir.

karabaş otu: Eş Anl: Keşiş otu, yalancı lavanta çiçeği. Baş ağrısı ve bağırsakların temizlenmesi gayesiyle kaynatılarak içilir.

karakovuk: Eş Anl: Çengel sakızı, karakovruk. Kökünden sakız elde edilmektedir bu sakıza çıtlık, cırtlık, çingene sakızı veya dip sakızı adı verilmektedir. Kumlu toprakta yetişir.

karanfil kökü: Kök karanfil. Kurutulmuş kökleri karanfil kokulu olup çaya koku vermek için kullanılır.

kavlak: Çıplak.

kazayağı: Eş Anl: Gaza yağı, kazayak. Deli maydanoz. Yaprakları sebze olarak kullanılır.

Kedi kulağı: Madımak
kemçik: Sıkska, cılız kimse.
keprem: Kuvvetten düşmüş, güçsüz insan ya da hayvan.
kığışak otu: Eş Anl: Kıvrışık, kıvrışık, gıvışgan otu. Çiçek açmadan toplanan yaprak ve dalları sebze olarak kullanılır.
kıldak: Kadınlarla arkadaşlıktan hoşlanan, kadınsı.
kırmaca: Dolama, çıban türü yara.
kırlangıç: Süs kavunu.
kızık: İsilik, sıcaktan oluşan küçük sivilceler.
kızıl göz diken: Sarı dikenli bitki.
kocabaş: Eş Anl: Gankol, kocabaşı, sütlü kengel. Gengel, deve gengeli, eşek diken. Genç sürgünleri suda haşlandıktan sonra salata halinde veya et yemekleri içine sebze olarak konularak yenilir.
koramaz: Çotuk, Zayıf, cılız olan insan ya da hayvan.
Koyun gözü: Beyaz, parlak, normal büyüklükte bir üzüm.
köstebek: Kist, kanser.
köy göçüren: “Kanca” da denir. toprakta sürüngen şeklinde çoğalır. Kamışa benzer.
kumpir: Patates.
kursağı kızmak: Midesi yanmak.
kursak: Mide.
kuşbidesi: Yenebilen otlardandır. Halk arasında “yinecek otu” olarak isimlendirilir.

-L-

löggeş: Davranışları ağır, durgun.

-M-

macca: İrin.
manca, mancâ, mancar: Pancar.
mefât: Vefat, ölüm.

melengeç: Eş Anl: Çıtlık, çitlembik, sakızlık. Menengiç, melengiç. Uzun boylu, kışın yapraklarını döken bir ağaç. Dal ve yaprakları boyar madde olarak da kullanılır.
Mırçalık: Kökü yer altında bulunan, kökünün soğanı yenilen bir bitkidir.
morca: Eş Anl: Göçkovan, kalkgit, vargit, öksüz çiçeği. Güz çiğdemi. Zehirlidir. Sonbaharda çiçek açar. Vücudun belirli noktalarında göz göz olan sulu kabarcık. Kara üzüm dövülüp sarılarak tedavi edilir.
munamak: Bunamak.
mürdük, mürdümek: Eş Anl: Mürdüçük, mürdüme. Otsu kısmı hayvan yemi olarak da kullanılır.

-N-

nohot: Nohut.
nohudak: Tarlalarda bulunan zehirli, otsu bir bitkidir.
nout: Nohut.

-O-

oğunmak: Kendinden geçercesine ağlamak, bayılmak.
onmak: Bereketlenmek, huzura kavuşmak.

-Ö-

öküzçük götü: Kuşburnu, yabancı gül.
ölmez: Eş Anl: Alay çiçeği, altın başak, arı çiçeği, yayla çiçeği, yılan gülü. Çiçekleri bozulmadan uzun süre kalır. Çiçekli dalları idrar ve safra artırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılır.
ötürmek: Amel olmak, ishal olmak.
ötürük: İshal.

-P-

pambıl pap: 1-Çiçekli bitkilerin en çiçekli hali. Çiçeklerin gösterişli durumu. 2-Sarımtarak kır çiçeği. Bahçe kenarlarında yetişir.

Pampurpap: Eş anl. “Kaymak çiçeği. Baharda ilk çıktığı zaman, tazeyken, bükme adı verilen böreği yapılır, yenir. Sarı, ince yapraklıdır.

parpil: Yürümesini bilmeyen, düşe kalka yürüyen.

patatis: Patates.

payam: Badem.

pelezimek: Kalbi çarpmak, hızlı hızlı atmak.

pelin otu: Eş Anl: Acı pelin, acı yavşan, ak pelin, yavşan otu. Özel kokulu, acı, lezzetli ve sarımtırak, renkli, çiçekli bir bitkidir.

Yaprakları iştah açıcı olarak kullanılır.

piransa: Pırasa.

pıtır: çalının narın, boyu kısa ve kırılğan olan türü.

piyan: Eş Anl: Biyam, boyam, miyan, piyam, meyan, tatlı biyan. Tatlı lezzeti olan kökleri tedavide ve meyan şerbeti hazırlamakta kullanılır.

portukal: Portakal.

püren: Eş Anl: Koyunkıran, binbirdelik otu, kan otu, yara otu, mayasıl otu. **1-Kantaron.** Çalı görünüşünde parlak sarı çiçekli bitkilerdir. Çiçekli dalların zeytin yağında bırakılmasıyla elde edilen hulâsa kantaron yağı adı altında yara iyi edici olarak kullanılır. **2-Süpürge otu.** Çalı görünüşündeki bitkinin yaprakları kabızlıkta ve idrar artırıcı olarak kullanılır.

-S-

salt: Deli

sanıra: Balgam.

sanıralı: Hastalıklı, balgamlı, hastalığı olan.

seme: Aptal, sersem.

senmek: Sakinleşmek.

sığırdili: Eş Anl: Arı çiçeği. Ispıt. Çiçekli dalları idrar artırıcı olarak kullanılır.

sığırkuyruğu: Eş Anl: Öküz pörçüğü, sığır otu, sığır gözü. Şapırğa, lâbada. Çiçekleri balgam söktürücü olarak kullanılır.

sıyırma: Taze fasulye.

sirken otu: Su sirkeninden farkı, yapraklarının ortası kırmızı, kenarları yeşildir.

sorutmak: Ölmek.

sövelmek: Zayıflamak, uzamak

su nanası: Nane. Yenmez, suyu içilmez. Güneş çarpmasında başa ya da ağrılı bölgeye dövülmüş bitki sarılır.

su sirkeni: Su içinde yetişen, yeşil yapraklı, dalı bir bitkidir. Yere paralel olarak dalları sarmaşık gibi uzanır, harman süpürgesi olarak kullanılır, yaprağı parlaktır.

sulu zırtlak: Limon.

suluzartlak: **1-**Şeftali. **2-**Ağzından salya akan.

-Ş-

şeytan çarpması: Yüz felci.

şırılağan yağı:Haşhaş yağı. (mec.Çok önemli, vazgeçilmez)

şırlan yâ: Susam yağı.

şirpit: Çapak.

-T-

taşdöven: Ayakta olan yara.

tat: Deli.

tavşantopuğu: **1-**Salep. **2-** Tavşan elması. Olgun meyveleri yenir. **3-**

Tavşan kirazı. Eş Anl: Yabani mersin. Tavşan memesi. Kök ve yaprakları taş düşürücü ateş düşürücü ve iştah artırıcı olarak kullanılır.

tavukgötü: El ve ayakta olan nasır,

çıbansı siğile benzeyen çıkıntılar.

telezime: Kalp çarpıntısı, titreme.

telli çiçek: Tellice adıyla da bilinen saçak mantarı, halı saçığı, civciv ayağı, kedi tırnağı adlarıyla da anılır.

teperotu: Mor havuç, havuç.

tinsirmek: Hapşırarak.

tiyek: Asma dalı.

toklubası: Yenebilen otlardan olup “yincek otu” grubundandır.

tomaka: Domates.

tomatez: Domates.

tomatis: Domates.

topalan: İshal, hazımsızlıktan ileri gelen mide ve karın ağrısı, Çok yemekten midesi bozulmak.

tosbağacık otu: Tosbağa otu. Eş Anl: Kurbağa otu, güvegüve.

Köklerinde kırmızı bir boyar madde bulunur. Sarmaşık türündendir.

tulup: Pamuk.

tutkunluk: Kabızlık, basur.

tülü tombak: Şeftali.

tüpüldemek: Yürek çarpıntısı.

-U-

uğunmak: Çok fazla ağlayıp bayılacak gibi olmak, kendini kaybetmek.

ulfar: Ülfar. Süsen, bodur süsen mor veya sarı çiçekli bahçe ve mezarlıklarda yetişen bir türdür.

-Y-

yakı: Tedavi yöntemi. Uşak tarhanası sıcak suyla karılıp zeytin yağı kekikle hafif ateşte kavrulur. Karışım tülbentle ağrılı karın ezle.

bölgeline sarılır mide üşütmesinde de tercih edilir.

yakma: Ellerde ve yüzde çıkan kızılık, bir tür cilt hastalığı, kara çıban.

yalamak:Eş Anl: Soymuk, sıyırmuk, yalamuk. Çam ağaçlarının gövdesinin soyulması sonrası akan beyaz, yapışkan ve tatlı olan bu sıvı ülser ile mide acımasına iyi gelir. Kuvvet verici olarak emilir ve çiğnenir.

yarım: Fıtkılı.

yarın: Sırt.

yaşidan: Başı su toplamış özellikle el, kol ve yüzde oluşan çıban.

yel: Ağrı, sızı, romatizma.

Yincek otu: Yemlik. Bükme ve börek yapımında kullanılır. Yufkaya peynirle dürülüp çiğ yenir.

Yürek kakmas: Korku veya heyecanla meydana gelen sinirsel rahatsızlıktır.

-Z-

zank ölümü (zañg ölümü):

Birdenbire ölüm. Kalp krizi. İlenme: “Zang ölümünden geberesice”

zeb, zeb içü: İç hastalıklarının genel adı.

zebze: Sebze.

zikkım: Eş Anl: Ağı çiçeği, ağı çalısı, zakkum. Zehirli bir bitkidir.

züggen: Grip.

zükkem: N

KAYNAKLAR

- Gürer GÜLSEVİN**, Uşak İli Ağızları; Yayınlanmamış AKÜ Araştırma Fonu Projesi, Afyon, 2001
- Onur TÜLEMİŞ**, Uşak Halk Kültürü Tanıtım Rehberi, İzmir, 1999
- Turhan BAYTOP**, Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Türk Dil Kurumu Yayınları: 578, Ankara 1994
- Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı, MİFAD Yayınları: 110, - Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 27, 23-25 Kasım 1988 Ankara, 1989
- UKTAD**, Uşak Kültür Turizm Araştırma Derneği Dergisi, S. 3-4 (Nisan-Mayıs-Haziran 1999)
- Uşak İl Yıllığı**, Cumhuriyetin 75. Yılında, Uşak Valiliği
- Yılmaz SUNUCU**, Dünü, Bugünü Yarını İle Uşak Rehberi, (T.Y.)
- Zafer ÖZTEK**, **Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Türk Dil Kurumu Yayınları: 560, Ankara 1992

KAYNAK KİŞİLER

- Ali Tekin (63)**, Akarca Köyü/ Sivashlı/UŞAK
- Cennet ÇAKAL (61)**, Ovacık Köyü/ Banaz/UŞAK
- Güler ASTAR (63)** Kurtuluş Mahallesi/UŞAK
- Gülizar UZUN (83)** Akarca Köyü/ Sivashlı/UŞAK
- Gülsüm ÜNALAN (78)** Aşağıkaracahisar Köyü/ UŞAK
- Hüseyin YALÇIN (84)**, Paşalar Köyü/ Karahallı/UŞAK
- Sultan YILMAZ (73)**, Ovacık Köyü/ Banaz/UŞAK
- Ümmü Gülsüm BİTİR (74)** Sarayaltı Mahallesi/UŞAK